

De vrouw die uit Auschwitz ontsnapte

Ellie Midwood bij Boekerij:

De violiste van Auschwitz

Licht in het duister

De vrouw die uit Auschwitz ontsnapte

Het verzet van de Witte Roos

De verpleegster van Auschwitz

Ellie Midwood

De vrouw die uit Auschwitz ontsnapte

Ze beloofden elkaar dat ze samen zouden ontsnappen,
of samen zouden sterven.

Vertaald door Textcase

Eerste druk 2023

Negende druk 2026

ISBN 978-90-492-1155-4

ISBN 978-94-023-1922-4 (e-book)

ISBN 978-90-5286-748-9 (audio)

NUR 302

Oorspronkelijke titel: *The Girl Who Escaped From Auschwitz*

Vertaling: Textcase

Omslagontwerp: Sarah Whittaker, bewerkt

door DPS Design & Prepress Studio

Omslagbeeld: © Arcangel & Shutterstock

Zetwerk: Mat-Zet b.v.

© 2021 Ellie Midwood. First published in Great Britain in 2021

by Storyfire Ltd trading as Bookouture.

© 2023 Nederlandse vertaling Meulenhoff Boekerij bv, Amsterdam

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of op enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever. Tekst- en datamining van (delen van) deze uitgave is uitdrukkelijk niet toegestaan.

All rights are reserved, including those for text and data mining, AI training and similar technologies.

Dit boek is opgedragen aan alle vrijheidsstrijders, zowel in verleden als heden, en ook aan iedereen die zich ooit heeft uitgesproken tegen onderdrukking, vervolging en ongelijkheid. Blijf jullie waarheid verkondigen en blijf de strijd aangaan. Jullie moed zal niet vergeten worden.

Proloog

Silesische Beskiden, Polen, 6 juli 1944

In het vroege ochtendlicht strekte de door hoge bergen en smaragdgroene valleien omringde weg zich lang en leeg voor hen uit. De lichtblauwe hemel boven en de koele lucht leken de vrijheid te fluisteren. Hoewel haar blauwe overall na nog een nacht in het bos stoffig en gekreukeld was, kauwde Mala tevreden op een grasspriet. Het rommelen van haar maag stoorde haar niet.

Naast haar floot Edek een vrolijk deuntje. Zijn arm was om haar schouders geslagen en zijn opengeknoopte SS-jas rook naar een mengeling van mos en rook. ‘Heb je trek, Mally?’ Hij was gestopt met fluiten toen het gerommel van haar maag tot hem was doorgedrongen.

Dapper schudde ze haar hoofd en keek toen vol liefde op naar zijn ongeschoren, gebruinde gezicht.

‘We zouden het bos weer in kunnen gaan en nog wat paddenstoelen zoeken,’ bood hij aan.

Lang voordat ze uit Auschwitz ontsnapt waren, had hij haar beloofd dat hij voor haar zou zorgen, dat hij haar leven met het zijne zou beschermen en dat hij zijn uiterste best zou doen om haar te helpen de gruwelen van het vernietigingskamp te vergeten. Toch liet hij haar in plaats daarvan kilometers over nauwelijks zichtbare paden ploeteren en voedde hij haar met paddenstoelen en bessen. Slapen deden ze onder de blote hemel en hij had alleen zijn eigen lichaam om haar tegen de elementen te beschermen.

Hij was zich er echter niet bewust van dat Mala helemaal niet meer verlangde. Ze was volmaakt gelukkig met zijn armen om haar heen en het inademen van lucht die niet de geur van de crematoria bij zich droeg. Honger was wel de minste van haar zorgen, want Auschwitz had haar geleerd hoe ze op karig voedsel kon leven.

‘Nee, ik wil nog niet stoppen,’ zei Mala. ‘Laten we doorlopen. Hoe eerder we in het dorp zijn, hoe beter. Dan kopen we daar iets te eten en gewone kleren voor jou.’ Ze liet een plagerige blik over haar geliefde glijden. ‘Anders schieten de partizanen je nog neer zodra ze je zien.’

In zijn zak liet hij het klompje goud, gemaakt van gesmolten vullingen, door zijn vingers rollen. Het was een griezelig geschenk geweest van het *Sonderkommando*, de gevangenen die de ovens bemanden, maar bedoeld om hen te helpen bij hun ontsnapping. Edek knikte en versnelde zijn pas, alsof hij werd voortgedreven door hun onhoorbare, krachtige stemmen: breng jezelf in veiligheid, vertel de partizanen jullie verhaal, leid hen en het sterke Rode Leger naar dit hellegat en wreek al die onschuldige zielen die wij voor die beesten van de SS hebben moeten verbranden.

Die beesten van de SS, wier uniform hij op dat moment droeg.

Edek liet een hand over de stugge grijze wol glijden en dacht aan het moment waarop hij dat hatelijke stuk kleding af zou rukken en het zou verbranden tot er alleen nog as over zou zijn.

Mala bleef staan om haar veter te strikken. Een paar stappen voor haar uit staarde Edek verlangend naar de bergen. In gedachten verzonken miste hij de doodsbanne ondertoon in Mala's stem toen ze zijn naam zei.

‘Edek.’ Het was een geluid vol verdoemenis, een halve zucht vol afschuw.

Met een glimlach draaide hij zich om om haar te vragen wat er was, maar zijn lach vervaagde toen hij haar doodsbleke gezicht en starende ogen zag. Haar goudkleurige irissen leken alle pijn van de wereld in zich te dragen. Van hun eerdere glans was niets over.

Edek bleef doodstil staan en volgde haar blik. Bij de aanblik van twee

in uniform gehulde figuren die doelbewust op hen af kwamen lopen, vervaagde zijn blikveld.

Ze moesten net om de bocht in de weg gekomen zijn, al mocht de hemel weten waarom. De Duisters patrouilleerden hier zelden, hadden Edek en Mala van de Russische krijgsgevangenen en de meelevende Poolse burgers die in het kamp werkten begrepen. Meerderen waren al ontsnapt en hun landgenoten waren maar al te blij om de nazi's dwars te zitten door nog meer gevangenen te helpen ontsnappen.

Een afschuwelijke, ijskoude rilling liet de haartjes in zijn nek overeind staan. Edek keek verlangend naar het bos rechts van hen en toen weer naar de Duitse grenspatrouille. De lopen van hun semiautomatische geweren glansden in het zomerse zonnetje. Teleurgesteld staarde hij naar de wapens. In zijn ogen welden tranen van woede op. Hij had te veel kameraden door dat soort wapens neergemaaid zien worden om nog te hopen dat ze het bos zouden kunnen bereiken, dat de grenswachters zouden missen, dat Mala in ieder geval aan de Duitse kogelregen zou kunnen ontkomen...

Alsof ze zijn gedachten kon lezen, pakte ze zijn hand en kneep er hard in. Intussen glimlachte ze kort en schudde haar hoofd.

Hij was altijd een dromer geweest. Zij was altijd de realistische van hun twee geweest. Nu straalde die realiteit hem in al zijn duisternis tegemoet, in de vorm van die zwarte lopen. Ontsnappen leek niet langer mogelijk.

‘Vergeef me, alsjeblieft, Mala. Ik hou van je.’

Dat waren de laatste woorden die hij kon uitbrengen voor de Duitsers hen bereikt hadden. Ze salueerden kort en vroegen beleefd: ‘Uw papieren, *Herr Unterscharführer*.’

Auschwitz, herfst 1943

Edek was het zat. Het grimmige besef drong even fel tot hem door als die eerste rode zonnestralen die over het dak van de barakken heen reikten en hij stond te kijken naar SS-officier Brück, die met de stalen zool van zijn kisten herhaaldelijk op het hoofd van een gevangene intrapte. De bewaker was al een tijdje bezig en niet alleen verzette het slachtoffer zich niet langer, de man bewoog zelfs helemaal niet meer. Toch ging de SS'er door met het verpletteren van zijn schedel alsof hij een boer was die vol walging met zijn schop het ongedierte te lijf ging.

Maar goed, als je het de SS vroeg waren zij, de gevangenen, dat natuurlijk ook: ongedierte. De nieuwelingen hadden op hun eerste dag al duidelijk gemaakt gekregen wat de opvattingen van de nazi's waren. Edek had tot een van de eerste groepen politieke gevangenen behoord die zo'n 'welkom' had gekregen toen hij, verdwaasd en verblind door de zon, in juni 1940 uit de wagon het beruchte Auschwitz-perron op gestrompeld was. Die dag werden zevenhonderdachtentwintig mensen naar de Poolse barak gebracht. En dat was ook de dag dat Edward Galiński, kadet in opleiding, had opgehouden met bestaan. Vanaf dat moment was hij alleen nog *Häftling* – gevangene – 531, veroordeeld tot een werkstraf vanwege...

Ja, waar had de Poolse Gestapo hem eigenlijk voor veroordeeld? Er was inmiddels zoveel tijd verstreken sinds hij gedwongen was een bekentenis te ondertekenen dat Edek de details steeds vaker begon te vergeten. Een

verdacht vriendelijke Duitse officier met een bril had hem beleefd uitgelegd dat indien Herr Galiński zijn Gestapo-cel levend zou willen verlaten, hij er goed aan zou doen om zijn handtekening onder die onleesbare Duitse tekst te zetten en zodoende gewoon toe te geven dat hij samen met andere leden van de Poolse intellectuele elite tegen het *Reich* had samengezworen. Edek had nog geprobeerd uit te leggen dat hij gewoon de zoon van een eenvoudige loodgieter was en zichzelf nooit als een lid van de 'intellectuele elite' zou omschrijven, laat staan deelnemen aan samenzweringen binnen die elite. De Duitse officier had meelevend geknikt, vervolgens zijn vuist een paar keer in Edeks gezicht geramd, zijn hand met een zakdoek goed schoongemaakt en hem vervolgens geadviseerd om die gedachte te heroverwegen.

Aan het einde van de week had Edek het document ondertekend.

Uiteindelijk deed iedereen dat, had de Gestapo-officier hem vriendelijk uitgelegd terwijl hij Edeks zaak tussen een van de vele, met een swastika bedrukte grijze mappen had gezet. Het hele nieuwe kantoor in de Tarnov-gevangenis leek ermee gevuld. Nadat de Poolse nationale vlag in 1939 na de inval van de Duitsers was weggehaald, waren er alleen nog bloedrode banieren met hakenkruis erop door de getraliede ramen te zien. Op de binnenplaats sierden bloedrode vlekken de met gaten bespikkelde muur. Daar werden de vijanden van het Duitse Rijk vermoord: hoofdzakelijk journalisten en liberalen, mensen die de gewone man opzweepten en verwarrende beweringen tegen de officiële staatspropaganda inbrachten. Dat soort uitgesproken types werden als eerste weggewerkt. Zij verkondigden wat de nazi's betrof veel te luidkeels de waarheid.

Nazi's logen niet, had Edek begrepen van de mannen die met hem op transport naar Auschwitz waren gezet. Allemaal hadden ze dezelfde aanklacht aan hun broek gekregen. 'Waar we schuldig aan zijn, is jonge, gezonde mannen zijn die in staat zijn om wapens op te nemen en een opstand tegen die nazisukkel te beginnen,' had een van hen gezegd, terwijl hij met een

lege blik een trek van zijn sigaret had genomen. Aan zijn voeten had een kleine plunjezak met wat persoonlijke bezittingen gestaan, dezelfde die elke gevangene mee had mogen nemen naar de uiterst geheimgehouden bestemming. Hij had op zachte toon gesproken, want die eerdergenoemde nazisukfels hadden op het station de Poolse agenten vervangen en zaten momenteel op een bankje in dezelfde wagon. Ze wierpen hen stuurse blikken toe en blaften scheldwoorden naar iedereen die het waagde zijn blik op het raam te richten. ‘Alleen daarom al laten ze ons op een aanklacht van samenzwering ergens ver wegstoppen,’ was de man verdergegaan. ‘Vrouwen en kinderen zien ze niet als een bedreiging. Daarom hebben de nazi’s hen tot nog toe met rust gelaten. Voorlopig dan.’ Die jongeman had Wiesław geheten.

En nu, drieënhalf jaar later, stond hij naast Edek toe te kijken hoe de bewaker een gevangene doodtrapte. Eén snelle blik op het gezicht van zijn vriend liet Edek weten dat ook hij het zat was. ‘We moeten hier weg zien te komen,’ mompelde Edek in het Pools.

Helaas had hij de pech dat Brück, de SS-officier, zijn woorden nog net wist op te vangen. De man draaide zich direct om, zijn met modder bedekte slachtoffer vergetend. ‘Hoor ik daar weer die zwijgentaal?’ Hij hijgde zwaar. In zijn nek, onder de strakke kraag met het SS-teken erop, bonsde een ader. ‘Wil je een paar dagen naar het *Strafblock* om je principes eens onder de loep te nemen?’

Met neergeslagen blik bood Edek zijn excuses aan. Hij had meer dagen in de strafcel doorgebracht dan hij zich wenste te herinneren. Het hok was even groot als een hondenhok, een betonnen cel zonder ramen waarin je niet eens kon staan. In een hoek stond een emmer en eens per dag kreeg je een bakje eten. Het fysieke ongemak was echter niet de ware straf: dat was de isolatie, de totale afzondering in alomvattende duisternis. Die maakte je langzaam gek. Na een paar uur kreeg je vanzelf het verlamdende gevoel levend begraven te zijn en hoe hard je ook schreeuwde, niets hielp. Degene die die afschuwelijke cellen had ontworpen, had er wel voor gezorgd dat

zijn gruwelen geluidsdicht waren. Je kon letterlijk schreeuwen tot je schor was, maar die vier muren weerkaatsten elke echo van je eigen wanhopige geschreeuw.

Nee, Edek wilde daar niet naar terug.

De SS-man, zijn handen in zijn zakken gestoken, liep naar de twee toe. Hij was een jongeman, net als zij, nauwelijks ouder dan vijftientig, even fris en jeugdig. Maar daar hielden alle overeenkomsten op: zijn lichaam was een en al spier en zijn hoofd was niet kaalgeschoren, maar volgens de laatste mode geknipt: kort aan de zijken en met een lange lok die over zijn voorhoofd viel. Een Arische wereldheerser, puur ten gevolge van zijn bloed. Nu glimlachte hij spottend.

‘Wat zei hij tegen je?’ Hij stond neus aan neus met Wiesław en staarde de gevangene met zijn lichtblauwe ogen zonder te knippen aan.

Maar Edeks vriend liet zich door die vriendelijke toon niet bedotten. ‘Hij bewonderde uw horloge, Herr *Scharführer*,’ zei hij op ernstige toon in zijn hakkende Duits. ‘Hij zei dat hij nog nooit zulk mooi werk had gezien.’

Edek had het gevoel dat hij weer adem durfde te halen. Bij kwesties als deze kon hij altijd op Wiesław vertrouwen. Zijn vaardigheid om snel na te denken had hem al een groot respect onder de kampbewoners opgeleverd.

De SS’er tilde loom zijn ene pols op. Het rode licht van de zonsondergang weerkaatste op het gouden klokje. Vast van een of andere Jood gestolen, dacht Edek. Maar uiteraard zei hij dat niet; in plaats daarvan bood hij opnieuw zijn excuses aan dat hij in zijn moedertaal was vervallen.

Scharführer Brück zag het korte gevangenenummer dat op Edeks borst getatoeëerd was, herkende hem als een kampveteraan en wuifde zijn opmerking genereus weg.

Het was niet voor het eerst dat zijn nummer, of de rode driehoek waaraan de politiek gevangenen te herkennen waren, hem van een pak slaag of zelfs een kogel hadden gered. Sinds de SS de eerste Joden naar Auschwitz was gaan brengen, had men algemeen besloten dat de ideologische haat op

hen gericht zou worden. Ineens hadden de Polen gemerkt dat zij gepromoveerd werden tot kapo's, gevangenenfunctionarissen, net als de Duitse criminelen, die trots hun burgerkleding met de groene driehoeken erop mochten blijven dragen.

Uiteraard had Edek die verandering verwelkomd, maar toch had hij medelijden met die arme mensen die enkel en alleen werden afgeslacht omdat ze zagezegd tot het verkeerde ras behoorden.

‘Waar zijn jullie naar op weg,’ vroeg de SS-officier.

‘Birkenau, Herr Scharführer,’ antwoordde Edek meteen. ‘Op bevel van *Rottenführer* Lubusch.’

‘Lubusch? De *Kommandoführer* van de sleutelmakerij?’

‘Jawohl, Herr Scharführer. Wij helpen de timmerlui daar, steeds als hij dat opdraagt.’ Edek wilde het nog verder uitleggen, maar Brück had al geen interesse meer.

‘Breng dit stinkende lijk naar de kar en ga.’ Met een lome zwaai van zijn ene hand gebaarde Brück naar wat de gevangenen de dodenkar noemden, die naast de barak stond, met een stapel dode lichamen erin. ‘Jullie moeten werken, niet naar andermans horloge staren.’

Maar ondanks het spottende gemopper van de bewaker was het Edek duidelijk dat hij zeer ingenomen was met het compliment. Het moest een duur horloge zijn geweest. Edek vroeg zich af wie de man was geweest die het, en zijn leven, had moeten afstaan. Ineens voelde hij zich misselijk.

Hij had tegen Wiesław gezegd dat ze hier weg moesten en dat had hij gemeend. Hij was de SS'ers die mensen doodtraptten zat, net als het feit dat ze de rijkdommen stalen van de mensen die ze vermoord hadden. En bovenal was hij het zat om eerbied te tonen voor al die eikels in hun mooie uniformen, om zich te verontschuldigen omdat hij Pools sprak, om steeds als er eentje in de buurt was zijn muts af te moeten nemen, zodat zijn geschoren hoofd zichtbaar was. Hij was het zat om minder dan een mens genoemd te worden en zich zo te moeten gedragen.

Birkenau, het vrouwenkamp

Het verwerkingsblok was zoals altijd wanneer een nieuwe lading aankwam het toneel van een grote chaos: de nieuwelingen werden onder zweepslagen en grove beledigingen langs de verschillende punten geleid. De nietsvermoedende vrouwen op het perron hadden nog goede moed. Maar eenmaal in het blok zouden ze die onder de slagen van de kapo's en de beledigingen van de SS snel verliezen.

Mala werd geplaagd door haar eigen afschuwelijke herinneringen aan het verwerkingsblok, ondanks dat ze nu naast het bureau van de voornaamste SS-bewaker stond te wachten tot hij haar papierwerk afgerond zou hebben. Met een gekwelde blik volgde ze de doodsbanke vrouwen.

Omdat ze nu als looper aan het werk was, had Mala niets meer te vrezen van de bewakers of de kapo's. Haar werk bestond uit het bezorgen van SS-bevelen en andere officiële documenten tussen de verschillende blokken en als secretaresse Maria Mandl, de leidster van het vrouwenkamp, bijstaan. Een officiële armband met het teken van de *Läufarin* bevond zich om haar bovenarm, alsof haar gewone burgerkleding en in een knotje gebonden haar nog niet genoeg onderscheid creëerden tussen haar en de andere kampbewoners. En toch haatte ze het verwerkingsblok met heel haar wezen, want dáár werd het laatste restje hoop uit de nieuwkomers geslagen, werden hun oude levens samen met hun haren weggeschoren en hun namen vervangen door nummers die met een primitief tatoeageapparaat in hun arm werden gezet.

‘Kleren uit, smerige zeugen! *Schnell*, schiet op. Alles uit. Ja, ook jullie smerige onderkleding, lieve biggetjes.’ De gemene klap van de zweep werd gevolgd door een angstige kreet. ‘Treuzel niet zo en schiet op, of wil je dat er echt iets gebeurt?’

Toch werd er hier en daar nog geprotesteerd, meestal door de matrones uit de orthodoxe families. Hun van tranen vergezelde smeekbeden golden niet hunzelf, maar de kuisheid van hun jonge dochters. ‘Doe met ons wat u wilt, maar spaar de meisjes, *Frau Aufseherin!*’ De beschermd opgevoede, doodsbanige meisjes die zich aan hun moeders hadden vastgeklampt, werden echter zonder pardon uit hun omhelzing losgerukt en doorgegeven aan de dichtstbijzijnde mannelijke gevangene, die vervolgens vroeg of ze zichzelf wilden uitkleden of daar hulp bij nodig hadden, want in dat laatste geval zou hij hen graag van dienst zijn. Uiteraard werd er door zijn kameraden hard gelachen.

De mannen waren aan het werk gezet bij het volgende punt: gezeten op keurige rijen stoelen werden de naakte, vernederde en huilende meisjes met behulp van een industriële tondeuze van al hun haar af geholpen.

Het was die scheerbeurt die Mala de rest van haar leven zou bijblijven als de ergste herinnering aan haar eerste dag in Auschwitz. Er was anderhalf jaar verstreken sinds een gevangene met een rode driehoek zijn handen door haar donkerblonde haren had laten glijden alsof het kostbaar goud was. ‘Wat jammer,’ had hij gezegd, en afkeurend tuttend had hij toegekeken terwijl Mala’s prachtige haren over haar blote schouders op haar schoot in haar handen waren gegleden.

Als teken van verzet, of misschien een verlangen om nog iets van haar oude identiteit te behouden, had ze één lok vastgeklampt en geweigerd die los te laten, zelfs toen ze door het desinfectieblok werden gejaagd. Ze had de lok ook vastgehouden toen ze in een kuip met een of ander groen, smerig stinkend goedje waren gestopt, toen er poeder op haar kapotte, brandende hoofdhuid, oksels en schaamstreek was gewreven en toen ze in een kleine,

smerige ruimte met dreigend uitziende douchekoppen waren gedreven. Later had Mala te horen gekregen dat de gaskamers er precies zo uitzagen.

Gelukkig voor haar was de SS-arts die hen onthaald had op zoek geweest naar mensen met een talenknobbel en sprak Mala zes talen. De douche had geen gas gespoten, alleen water. Het had niet lang geduurd voor Mala ontdekt had dat nuttige gevangenen veelgevraagd waren.

In een soort apathische trance ondergingen de orthodoxe meisjes nu hun scheerbeurt. Ze zouden hun haar toch over niet al te lange tijd verloren zijn: het was gebruikelijk dat een Joodse bruid op de avond van haar bruiloft haar hoofd kaal schoor en dat de rest van haar leven zo zou houden. In het openbaar droegen de vrouwen tulbanden of pruiken en bleven ze tot de dag van hun dood zo kaal als een baby.

Mala was echter niet Joods-orthodox opgevoed. Haar vader had het idee van een commune, waarin de vrouw alleen moeder en huisvrouw mocht zijn en waarin je voor elke beslissing de religieuze leiders moest raadplegen, verworpen. In plaats daarvan was hij met zijn gezin van het Poolse Brzesko naar het veel mondainere Antwerpen verhuisd, waar zijn dochter tot een onafhankelijke, zelfstandige jonge vrouw was opgegroeid.

Tegen de orthodoxe regels in had Pinkus Zimetbaum Mala naar de beste scholen gestuurd. Toen het familiebedrijf als gevolg van zijn afnemende gezichtsvermogen in gevaar was gekomen, was hij Mala ontzettend dankbaar geweest en gebleven dat zij de rol van kostwinner op zich had genomen. Hun oude, conservatieve Poolse rabbi's zouden het nooit goed hebben gekeurd dat een jonge vrouw bij de bekende modezaak Maison Lilian zou gaan werken, maar Pinkus wel. En dat niet alleen: hij had zijn dochter zelfs aangespoord om een goed salaris te bedingen, zodat ze nooit afhankelijk zou worden van andermans gunsten.

‘Als mij iets overkomt, moet je jezelf kunnen onderhouden, Mally. Ik ben met je naar Antwerpen gegaan zodat je je eigen leven zou kunnen leiden in plaats van dat de commune je lot zou bepalen. Nu kun je zelf de liefde

ontdekken, in plaats van verplicht te moeten trouwen met iemand die een koppelaar voor je gevonden heeft. De gedachte dat je ongelukkig zou zijn, kan ik niet verdragen. Ik wil dat je zo vrij bent als je wilt zijn en dat je kunt genieten van wat de wereld te bieden heeft. Je bent zo'n slim meisje, Mally, een briljante vrije geest waar ik ontzettend trots op ben. Laat niemand je die vrijheid afnemen.'

Maar nadat de nazi's een groot deel van Europa hadden verzwolgen, waren ze ook naar België gekomen. In tegenstelling tot Mala's vader had het hen niets uitgemaakt of ze orthodox was of niet. Een Jood was een Jood en de enige goede Jood was een dode Jood, of in ieder geval eentje die voor het Reich werkte. Tenminste, dat was de opvatting van de nazi's. En zodoende was het ook haar allemaal overkomen: het interneringskamp in Mechelen, de goederentrein, Auschwitz en het nummer 19880 dat nu in haar huid gebrand stond.

Eerst hadden ze haar haar vrijheid ontnomen en vervolgens haar haar. Dat laatste had Mala inmiddels terug weten te krijgen. En op een dag, zo had ze gezworen, zou ze ook het eerste terugkrijgen.

Maar op dit moment was ze een kampveteraan, die met lede ogen toekeek terwijl de nieuwe meisjes geschoren werden. Instinctief haalde ze een hand door haar eigen haar, alsof ze zichzelf ervan wilde verzekeren dat het er nog was, dat ze het gered had, dat ze zichzelf naar de top van de lokale piramide had geklauwd zonder vernietigd of nog langer mishandeld te worden. En toch had ze die lok haar nog altijd: hij zat in het kleine stoffen zakje dat ze in de zak van haar rok bewaarde. Die lok vormde een herinnering aan de vrijheid die ze verloren had en op een dag zou terugwinnen.

'Dit is een onvoorstelbare schending van de mensenrechten,' riep een vrouw. 'Wij zijn geen criminelen! Met welk recht sluit u ons hier op en behandelt u ons als zodanig?'

Geschrokken keek Mala naar de vrouw die haar stem had verheven. Ze had haar kleding nog aan, een keurig tweed pakje en leren pumps. Mala's

blik viel op een van de gevangenen, die er gretig naar stond te staren. Ze zette zich af tegen de muur waar ze tegenaan geleund had en liep naar de opstandige vrouw toe, die blijkbaar nog niet beseft had dat mensenrechten in deze doodsfabriek niet langer bestonden.

De netjes geklede dame weigerde zich echter het zwijgen op te laten leggen door de doodsbangen mensen om haar heen. Vol overtuiging riep ze: 'Ik heb internationaal recht gestudeerd. Er is in de gehele geschiedenis nog nooit sprake geweest van vrije mensen die als schapen voor de slacht werden verzameld en tegen hun zin in kampen werden opgesloten. Ik eis een gesprek met de vertegenwoordigers van de internationale...'

Een klap van de stok van een van de kapo's maakte een prompt einde aan haar klacht. Hij had haar met de onpersoonlijke wreedheid van een slager op precies de juiste plek geraakt. Als een marionet waarvan de touwtjes waren doorgesneden zakte de vrouw in elkaar.

'Is dat brutale wijf dood,' vroeg de SS-bewaker, die nog altijd achter haar bureau zat. Ze had haar goedgekapte hoofd nog niet één keer opgeheven, maar hield haar blik op de lijst met namen en nummers waar ze aan bezig was, gericht.

De kapo trapte de vrouw venijnig in haar zij. Het hele blok kon de lucht uit haar longen horen ontsnappen, maar het slachtoffer verroerde geen vin.

'Jawohl, Frau Aufseherin,' bevestigde de kapo onverstoorde.

'Verwerk haar.' Meer instructies had hij niet nodig en hij gebaarde naar twee ondergeschikten. De man was niets minder dan een geoliede moordmachine met een lege blik. De knuppel aan zijn riem was een teken dat hij van de SS toestemming had het aantal ongewensten zo klein mogelijk te maken.

Zonder enige ceremonie werd het lichaam van haar kleding ontdaan. In een hoek, bij de zakken met de door de andere gevangenen reeds uitgetrokken kleding, stonden twee vrouwen van het *Kanada*, het *Kommando*

dat belast was met de inname en herverdeling van de bezittingen van de gevangenen, te kabbelen over het jasje van de dode vrouw.

Mala keek toe terwijl een andere gevangene de krullen van de voormalige juriste afschoor, terwijl zijn collega haar fouilleerde, op zoek naar verborgen kostbaarheden. ‘Alleen twee gouden vullingen,’ besloot hij zijn zoektocht. Een tandarts stond al te wachten, zijn tang in zijn hand.

Ineens snakte de SS-bewaker hoorbaar naar adem. ‘Die stomme koe! Weet iemand hoe dat mens heette?’

‘Helga Schwartz,’ zei de kapo die de vrouw had doodgeslagen nadat hij haar papieren, die het Kanada-Kommando had laten liggen, van de grond had opgeraapt. Het was de twee vrouwen alleen om haar kleding gegaan, niet om haar identiteit. Een dode Jood was een dode Jood.

‘Meester doctor Helga Schwartz,’ corrigeerde Mala hem zachtjes. ‘Ze was doctor in de rechten.’ Gek genoeg was ze blij toen de bewaker ‘meester doctor’ opschreef voor de naam van de vrouw, want nu had de vrouw in elk geval in haar dood haar waardigheid nog.

Terwijl Mala de documenten naar het kantoor bracht om ze daar op te bergen, fluisterde ze steeds meester Schwarz’ naam. De nazi’s en hun ondergeschikten hadden haar vermoord en waren haar nu al vergeten. Zij was slechts een van hun talloze slachtoffers, maar voor Mala was ze dat niet. Ze zou de herinnering aan meester Schwarz met zich meenemen en als ze vrij was, zou ze aan de hele wereld laten weten dat de vrouw een heldendood gestorven was, strijdend voor de rechten van haar volk.

Auschwitz

Zoals altijd midden op de dag was het druk in de sleutelmakerij. De machines zoemden en brulden en vonken spetterden in een glinsterende waterval alle kanten op. Metaalresten kraakten onder de laarzen van de kapo, die gewichtig patrouilleerde. De eeltige vingers van de mannen streelden de grepen van hun knuppels en hun harde, doordringende blikken waren constant op zoek naar het minste excuus om hun wapens op iemands rug los te laten. Het rook er naar ijzer en vet.

Na een nogal oppervlakkige inspectie mikte Edek het metalen onderdeel dat hij gemaakt had in een houten kist. Dat was het tweehonderd-zevenenzeventigste van vandaag, besepte hij met een grimmige walging. Hij had geen hekel aan het smeden van sloten, maar kapo Karl, een kleine, gemene Duitser met een permanente sneer op zijn gezicht, had hem een keer verteld waar de sloten voor waren. Iedereen was verstijfd van afschuw toen tot hen was doorgedrongen dat zij bijdroegen aan de uitvoer van de nazistische gruwelen.

‘De Gestapo-gevangenen, mijn lieve lammetjes,’ had Karl op een irritant, zangerig toontje medegedeeld. Uit zijn duivelse grijns viel gemakkelijk op te maken hoezeer hij van hun gemeenschappelijke, verbijsterde ongeloof genoten had. ‘Jullie helpen jullie eigen mensen op te sluiten. Ik weet zeker dat ze jullie heel dankbaar zullen zijn als ze hier aankomen. Als, let wel.’

Karl was een professionele crimineel en in het kader van heropvoeding naar Auschwitz gestuurd. Edek bleef het verbazend vinden dat het Duitse rechtssysteem enkel en alleen vanwege hun ras moordenaars, verkrachters en dieven de leiding gaf over gewone burgers die nog nooit de wet hadden overtreden. Volgens de gestoorde logica van de nazi's konden *Reichsdeutsche* criminelen heropgevoed worden, maar waren Polen, krijgsgevangenen uit de Sovjet-Unie en Joden gedoemd tot concentratiekampen.

In het begin, als Edek 's nachts in de stilte van zijn barak wakker had gelegen, had hij vaak nagedacht over het exacte moment waarop de wereld op zijn kop was komen te staan. Sinds wanneer waren criminelen helden, de pers een propagandamachine en werd een narcistische, wrede dictator vereerd als de redder van de natie? Hij wist het niet. Na een tijdje was hij gestopt met daarover na te denken. Het was allemaal zo'n aanslag op zijn rechtvaardigheidsgevoel dat hij ervan begon te beven van woede. Maar je energie verspillen aan loze illusies leidde in Auschwitz alleen maar naar de gaskamers.

‘Waarom maak je je zo druk,’ had Wiesław op een nacht slaperig gevraagd. Ze moesten een bed delen en hij had Edeks gewoel duidelijk gemerkt. ‘Je verspilt kostbare energie, en waarom? Zal je perfect logische redenering over de wereldorde de SS ervan overtuigen je vrij te laten? Echt niet. Hou op met dat gewoel en gezucht. Ga slapen. Om op een plek als deze te overleven, moet je dat soort dingen vergeten. Onthoud wie in de SS-keukens brood voor sigaretten wil ruilen en welke kapo je niet bont en blauw slaat als je meer dan een minuut op het privaat doorbrengt. Dat is van levensbelang. Al het andere niet.’

Tweehonderdachtenzeventig. Edek schreef het nummer op een vel papier en dacht aan de extra portie rapensoep die hij zou krijgen als hij er vijfhonderd zou weten te produceren. Dat was de door de nieuwe *Kommandant* ingestelde beloning als je het dagelijkse quotum overtrof. De oude was anders te werk gegaan: hij had gevangenen die het tempo niet konden bijbenen naar de crematoria gestuurd.

Tweehonderdachtenzeventig stukken metaal voor tweehonderdachtenzeventig sloten om tweehonderdachtenzeventig mensen in de naar bloed en dood ruikende Gestapo-cellen op te sluiten. Het was eigenlijk niet te bevatten, zowel de aantallen als het feit dat de Gestapo zoveel mensen op te sluiten had. Maar toen Edek rondkeek, besepte hij dat het aantal wel klopte. De crematoria van Auschwitz hadden al honderdduizenden mensen verzwoegen, misschien zelfs miljoenen, en Edek was ervan overtuigd dat Auschwitz niet de enige plek kon zijn waar mensen werden vermoord omdat ze simpelweg de verkeerde nationaliteit hadden.

Hij schrok op uit zijn sombere overpeinzingen toen een looper aankondigde: 'Post voor Rottenführer Lubusch!'

Hij veegde zijn vettige handen af aan een lap en nam de brief van de jongen over, dankbaar voor de afleiding. 'Ga maar, ik geef hem wel aan hem,' beloofde hij. 'Herr Rottenführer is in zijn kantoor en ik moest toch al naar hem toe.'

Naast de deur van het kantoor van de Kommandoführer stonden twee kapo's te roken. Ze verstijfden van angst toen ze iemand de hoek om zagen komen, maar ontspannen zich bij de aanblik van een gevangene en gingen gewoon verder met roddelen over laatste Auschwitz-nieuwtjes.

Edek bleef voor de deur staan, zette zijn muts af, trok zijn uniform recht en klopte aan.

'Binnen.'

Rottenführer Lubusch, hun directe leidinggevende, was bezig aan zijn schrijftafel. Hij was nog jong, al leek hij vanwege de nadenkende, ietwat sombere blik in zijn ogen ouder dan hij was. Je zou hem verwachten in de stoffige bibliotheek van een oude universiteit, niet in de met olie doordrenkte sleutelmakerij in Auschwitz. Alles aan hem, van zijn pianovingers tot zijn kalme, elegante houding die duidelijk geërfd in plaats van gecultiveerd was en zelfs de manier waarop zijn haar met een messcherpe scheiding naar rechts gekamd was, vormde een bruut contrast met het

SS-uniform dat hij droeg. Het was een keurig, goed passend uniform, maar het stond hem evenmin als een gestreepte pyjama de Poolse intellectuele elite. Misschien was dat ook wel de reden waarom Lubusch regelmatig aan zijn kraag trok en krabde, klagend over het grove materiaal en de zeep van het was-Kommando. Het leek wel alsof zelfs zijn huid tegen alles in opstand kwam.

Edek salueerde krachtig, want voor deze man wilde hij wel salueren. Toen liep hij naar Lubusch' schrijftafel. 'Er is een brief voor u, Herr Rottenführer. En dit is de productie van het eerste deel van de dag. Ik heb vandaag de leiding over de lunch...'

Maar Lubusch luisterde al niet meer. Zodra hij het kleine, keurige handschrift op de envelop zag, griste hij die uit Edeks hand. Op zijn gezicht verscheen een warme glimlach en even leek hij een ander mens. 'Je weet waar die moet.' Zonder op te kijken gebaarde hij naar de archiefkast, blijkbaar totaal vergeten dat hij de lijst moest signeren en afstempelen.

Snel verborg Edek zijn glimlach, liep naar de archiefkast en viste de map met de stukken van die maand eruit. Extra langzaam zocht hij naar de juiste datum om het huidige papier te steken zodat hij op die manier zijn leidinggevende wat privacy kon geven. Lubusch was altijd al een prima kerel geweest, maar een jaar geleden was hij met verlof gegaan en met een gouden ring om zijn vinger teruggekeerd. Daarna was hij de gevangenen nog vriendelijker gaan bejegenen en hij hielp hen zelfs achter de rug van zijn kapo om.

Edek wachtte zo lang als mogelijk, schraapte toen zachtjes zijn keel en deed zijn mond al open terwijl hij zich naar Lubusch omdraaide. 'Wat ben ik toch een warhoofd vandaag, Herr Rottenführer,' wilde hij zeggen. 'Uw handtekening en de stempel...' Maar hij bleef verbijsterd staan.

Met de brief nog in zijn hand had Lubusch zijn hoofd op zijn armen laten zakken alsof hij ter plaatse was neergeschoten. Hij lag doodstil; alleen de vingers van zijn andere hand sloten en opende zich in een machteloze wanhoop.